Ἡ Ἰατρική καί ἡ Θεολογία σέ διάλογο *

ὑπό
Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Μεσσηνίας
Χρυσοστόμου Σαββάτου
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Παρότι ἡ σχέση Ἰατρικῆς καί Θεολογίας ἀνέκαθεν τροφοδοτοῦσε τόν κοινωνικό καί ἐπιστημονικό διάλογο, , στίς ἡμέρες μας -ἐξαιτίας τῆς πανδημίας τοῦ κορονοϊοῦ- ἐπανῆλθε μέ ἀμφίδρομο ἐνδιαφέρον, καί μέ ἐκκωφαντικό θόρυβο κάποιες φορές.

Στή δημόσια συζήτηση διατυπώθηκαν ἀμφισβητήσεις καί ἐνστάσεις, ἐνῶ ἄλλες φορές ἀναζητήθηκε, μέ ἐπιστημονικό τρόπο, νά προσδιοριστοῦν τά ὅρια μιᾶς διαλεκτικῆς, μέ σαφῆ νοηματοδότηση.

Θά μπορούσαμε νά ἰσχυριστοῦμε, ὅτι στήν ἱστορική τους διαδρομή καί ἀνάπτυξη, Ἰατρική καί Θεολογία, κάποτε διαλέγονται ἀλληλοπεριχωρούμενες καί κάποτε συγκρούονται ἀλληλοαμφισβητούμενες.

Ἤδη μέ τό κίνημα τοῦ Διαφωτισμοῦ, ἡ ἐπιστήμη τῆς Ἰατρικῆς ἐπιχειρεῖ νά ὑποκαταστήσει, ἐνίοτε καί νά ἀντικαταστήσει τήν Θεολογία. Ἡ ἀλήθεια γιά τόν Θεό καί τόν ἄνθρωπο προσεγγίζεται μέ τήν κριτική τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τήν φαινομενολογία τοῦ πειράματος καί μέ τά μετρήσιμα ἀντιληπτά χαρακτηριστικά του. Στήν ἱστορία αὐτῆς τῆς μακρᾶς συγκρουσιακῆς λογικῆς ἡ θεολογική κατάφαση ὅτι ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἀνθρώπου εἶναι καί καρπός ἐμπειρικῆς γνώσης, δηλαδή, βιώματος ὡς ἔκφρασης τῆς πίστης, ὑπῆρξε μᾶλλον ἀποδυναμωμένη.

* Ὁμιλία στό Γενικό Νοσοκομεῖο Ἀθηνῶν «Λαϊκό», 6 Ἀπριλίου 2023.

Ἐξ αὐτῶν προκύπτει τό ἐρώτημα πού μᾶς ἀφορᾶ: *ἀπό μία τέτοιου εἴδους συγκρουσιακή ἀντιπαράθεση καί ἐκ διαμέτρου ἀντίθετη θεώρηση, μποροῦμε νά ὁμιλοῦμε σήμερα γιά διαλεκτική σχέση Ἰατρικῆς καί Θεολογίας καί νά ἀναζητοῦμε τά ὅρια τῆς σύμπτωσής τους*;

Ὅσοι παρακολουθοῦν μέ ἐπιμέλεια καί προσοχή τήν ἐξέλιξη τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης σέ ὅλα τά πεδία της, διαπιστώνουν ὅτι ἡ θεωρία τοῦ ἀπόλυτου ἐπιστημονισμοῦ δέν ὑπηρετεῖται πλέον καί ἡ ἐμφατική ἀπομόνωση τῶν κλάδων της ἀμφισβητεῖται διαρκῶς. Τά στεγανά μεταξύ τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν, ἀκόμη καί τῶν ἰατρικῶν ἐξειδικεύσεων, ἀρχίζουν καί καταρρέουν καί κανένας μας δέν μπορεῖ νά πεῖ στόν ἄλλον, κατά τήν παύλειο ρήση, «*χρείαν σοῦ οὐκ ἔχω*» (Α' Κορ. 12.21).

Ὅλα αὐτά ἰσχύουν πρώτιστα στή σχέση Ἰατρικῆς καί Θεολογίας, ὅταν μάλιστα τόσο ἡ μία ὅσο καί ἡ ἄλλη ἔχουν ὡς ὑποκείμενό τους τόν ἄνθρωπο.

Σ' αὐτήν, λοιπόν, τήν λογική τῆς διαλεκτικῆς μεταξύ Ἰατρικῆς καί Θεολογίας, μάλιστα ὑπό τό πρῖσμα τῆς ὁλιστικῆς προσέγγισης, τό κατεξοχήν σημεῖο σύμπτωσής τους εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος μετέχει στό ἀγαθό τῆς ζωῆς καί τό βιώνει ὡς γεγονός σχέσης τόσο πρός τούς συνανθρώπους ὅσο καί πρός τό περιβάλλον του. Τό κοινό σημεῖο συνάντησης τῆς Ἰατρικῆς καί τῆς Θεολογίας ἀποτελεῖ ἡ περί τοῦ ἀνθρώπου ἀλήθεια καί ἡ περί τοῦ τρόπου ἐπιβίωσης καί δικαίωσής του προσπάθεια καί συνεργασία.

Ὁ τρόπος ὅμως ἐπιβίωσης τοῦ ἀνθρώπου παρότι ὁδηγεῖ ὅπως προείπαμε σέ μιᾶς μορφῆς διαλεκτική σχέση, συγχρόνως ἐπισημαίνει καί τήν μεθοδολογική διαφοροποίηση τῆς Ἰατρικῆς σέ σχέση πρός τήν Θεολογία. Ἡ μέν πρώτη, τόν προσδιορίζει ἑδραζόμενη στό πείραμα καί τήν παρατήρηση, τή νόσηση καί

τή θεραπεία. Ἡ δεύτερη ἑδράζεται στήν συγκεκριμένη σχέση τοῦ ἀνθρώπου πρός τόν Θεό, πρός τό φυσικό περιβάλλον καί πρός τούς συνανθρώπους του.

Ὅλα αὐτά ἀποτελοῦν τό πρῶτο ὅριο τῆς διαλεκτικῆς μεταξύ Ἰατρικῆς καί Θεολογίας.

Τό δεύτερο καί οὐσιαστικότερο, τό ὁποῖο ὑπαγορεύεται καί ἀπό τήν προηγούμενη ὁριοθέτηση, βρίσκεται στό ἐρώτημα *τί εἶναι ἄνθρωπος* καί ποιός ὁ προορισμός του. Μάλιστα γύρω ἀπό αὐτό τό ἐρώτημα διαπλέκεται τόσο τό νόημα γιά τή ζωή ὅσο καί ὁ σκοπός καί ἡ προοπτική τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀπό τή μέθοδο προσδιορισμοῦ καί διερεύνησης τοῦ περιεχομένου τῆς ζωῆς καθορίζεται ἡ ἐπιστημονική πολλαπλότητα καί ποικιλία, ἐκφράζοντας μέ τόν τρόπο αὐτό ὄχι μία συγκρουσιακή ἀλλά μία συμπληρωματική θεώρηση τῆς Ἰατρικῆς καί τῆς Θεολογίας, ὡς Ἐπιστημῶν, ἀναφορικά πρός τήν ἔννοια *ἄνθρωπος*, πρός τόν τελικό προορισμό του καί τήν προοπτική του.

Γιά τήν Θεολογία ἡ προοπτική αὐτή προσδιορίζεται ὡς ἡ κατάσταση τῆς «*αἰώνιας ζωῆς*». Γιά τήν Ἰατρική ἀποτελεῖ τό στόχο γιά τή διατήρηση καί διαιώνιση τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς.

Γιά τήν Θεολογία ἡ ἀσθένεια εἶναι μία «*φυσική ὁμαλότητα*», ἐπειδή ὁ κτιστός ἄνθρωπος ρέπει πρός τή φθορά καί τό θάνατο. Γιά τήν Ἰατρική εἶναι ἀπολύτως «*φυσικό*» νά νοσήσει κάποιος, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νοσοῦν καί πεθαίνουν, ὅπως καί γιά τήνη Θεολογία νοσοῦν καί πεθαίνουν, ἀκόμα καί οἱ ἅγιοι καί ἁμαρτωλοί, ἀφοῦ ἡ φθορά καί ἡ θνητότητα κληροδοτοῦνται βιολογικά ἀπό γενεά σέ γενεά καί μαζί τους καί οἱ ἀσθένειες.

Γιά τήν Ἰατρική ἡ θεραπεία ἐπίσης εἶναι ἡ ἀπαλλαγή τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τή νοσηρότητα καί τά συμπτώματά της.

Γιά τήν Θεολογία ἡ θεραπεία σημασιολογεῖ τήν ὑπέρβαση τῆς φθορᾶς καί τοῦ θανάτου διά τῆς ἀπαλλαγῆς καί τῆς ἐκούσιας ἀπελευθέρωσής μας ἀπό τά πάθη.

α) Ἡ πρώτη ἀρχή ἡ ὁποία ὁριοθετεῖ τόν διάλογο Ἰατρικῆς καί Θεολογίας, καλεῖται νά ἀπαντήσει στό ἐρώτημα *τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος*, ὡς ἕνα ἐρώτημα καθαρά ὀντολογικό, τό ὁποῖο ὁδηγεῖ στή γνώση καί ὄχι ἁπλῶς στήν ἠθική κατανόηση τοῦ βαθύτερου περιεχομένου τοῦ ἐρωτήματος καί τῆς σημασίας του γιά τήν ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀπάντηση στό ἐρώτημα αὐτό μπορεῖ νά ἀποτελέσει καί τήν κοινή συνισταμένη μεταξύ τῆς ἀλήθειας τῆς γνώσης καί τῆς ἀλήθειας τῆς πίστης. Εἶναι χαρακτηριστική ἡ ρήση τοῦ Ἱπποκράτη, ὅτι «*οὐκ ἔνι ἰατρικήν εἰδέναι, ὅστις μή οἶδεν ὅτι τί ἔστιν ὁ ἄνθρωπος*» (*εἶναι ἀδύνατον νά γνωρίζει τήν ἰατρική αὐτός πού δέν γνωρίζει ἀκριβῶς τί εἶναι ἄνθρωπος*).

β) Ἡ δεύτερη ἀρχή εἶναι ἡ ταυτότητα τῆς ὑπόστασης τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ ψυχοσωματική ὀντότητα. Ἡ ἀλήθεια γιά τόν ἄνθρωπο δέν εἶναι μόνο ἡ ψυχή του ἀλλά ἡ ὀργανική ἑνότητα ψυχῆς, σώματος καί πνεύματος (*πρβλ. τά περί δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ἀναφερόμενα, σῶμα-σάρκα, πνεῦμα-ψυχή. Γεν. Β΄, 7*). Ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου γεννιέται μαζί μέ τό σῶμα του καί τό σπουδαιότερο δέν ἀναπαύεται «*αἰώνια*» ἐάν δέν ἀνακτήσει τό σῶμα της (βλ. Ἰεζεκιήλ ΛΖ΄, 4-9). Ἕνας μεγάλος θεολόγος τοῦ παρελθόντος αἰώνα τό ἐξέφρασε ἐπιγραμματικά: «*Ὁ ἄνθρωπος χωρίς τήν ψυχή εἶναι πτῶμα, ἀλλά καί χωρίς τό σῶμα εἶναι φάντασμα, δέν εἶναι σέ καμμία περίπτωση ἄνθρωπος. Δέν εἶναι ἡ ἀλήθεια ἄνθρωπος*» (π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ).

Συνεπῶς, κάθε θρησκευτικότητα, ἡ ὁποία καταργεῖ εἴτε ἀποδυναμώνει τό ρόλο τοῦ σώματος *ὑπέρ σωτηρίας τῆς ψυχῆς* μέ σκοπό τήν ἐπίτευξη τῆς ἀθανασίας ἀντιβαίνει στήν ἀλήθεια καί στήν ὀντολογική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου σέ σχέση πρός τή σωματικότητά του. Τόσο γιά τήν Ἰατρική ὅσο καί γιά τήν Θεολογία ὁ ἄνθρωπος νοεῖται μέ τή σωματικότητά του·τό σῶμα μας ἀποτελεῖ ὀργανικό μέρος τοῦ ἑαυτοῦ μας.

Ἐξίσου, κάθε ἐπιστημονική ἔρευνα πού καταργεῖ εἴτε ἀμφισβητεῖ τήν ψυχή, ὡς στοιχεῖο ταυτότητας τοῦ ἀνθρώπου στό ὄνομα μιᾶς σωματικῆς ἀποκλειστικότητας, ὁδηγεῖται σέ μία μονιστική θεώρηση τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης καί ζωῆς.

Ὅσο ὅμως ἡ ψυχή εἶναι ταυτοτικό στοιχεῖο τοῦ ἀνθρώπου ἄλλο τόσο εἶναι ἀπαραίτητο καί τό σῶμα του γιά τήν προσωπική παρουσία στό φυσικό του περιβάλλον καί στήν σχέση του μέ τούς ἄλλους συνανθρώπους. Ἡ ἰδιαίτερη αὐτή σχέση του μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους ἀλλά καί μέ τό φυσικό του περιβάλλον εἶναι ἀπαραίτητη προκειμένου νά συν-υπάρχουν. Ἡ ἄποψη αὐτή ἐπιβεβαιώνεται καί ἀπό τίς σύγχρονες ἐπιστημονικές θεωρίες τῆς φυσικῆς καί τῆς κοσμολογίας, κυρίως ἀπό τή λεγόμενη *ἀνθρωπική ἀρχή* (anthropic principle), *ὅπου δέν προσαρμόζεται μόνο ὁ ἄνθρωπος στόν κόσμο ἀλλά ἐπίσης καί ὁ κόσμος στόν ἄνθρωπο* (Barrow and Tipler). Αὐτή ἡ σχέση ἀλληλοεξάρτησης συνεπάγεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν νοεῖται ἀποκλειστικά μόνος ἀλλά πάντοτε βρίσκεται σέ μία σχέση ἀνάπτυξης καί δημιουργίας μέ τό φυσικό του περιβάλλον, δίνοντάς του ἕναν ἄλλο προορισμό καί μία ἄλλη θεώρηση καί λειτουργία. Αὐτό ὑποδεικνύεται καί στήν βιβλική μας παράδοση, ὅταν ἤδη ἀπό τήν πρώτη δημιουργική στιγμή ὁ ἄνθρωπος λαμβάνει τή θεία ἐντολή νά ἐργάζεται καί νά φυλάττει τή δημιουργία (Γεν. Α΄, 26-28 καί Β΄,

15). Χωρίς τόν ἄνθρωπο ἡ δημιουργία εἶναι *νεκρά* καί ὁ ἄνθρωπος χωρίς τή λοιπή δημιουργία εἶναι ἀποκλειστικά *μόνος*.

γ) Ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς σχέσης τοῦ ἀνθρώπου μέ τό φυσικό του περιβάλλον ἀναδεικνύεται καί ἡ τρίτη ἀρχή, αὐτή τῆς *κίνησης*, ὡς τό οὐσιῶδες χαρακτηριστικό πραγμάτωσης τοῦ κόσμου καί τῆς ὕπαρξης ὡς ζωῆς, ἀφοῦ ὁ κόσμος δέν ἔγινε ἁπλῶς γιά νά παραμένει στάσιμος ἀλλά γιά νά «*κτίζεται πάντοτε*» (Γρηγόριος Νύσσης), δηλαδή νά κινεῖται δυναμικά μέσα στήν ἱστορία καί νά δίνει μία προοπτική σ' αὐτό πού ὀνομάζουμε *ζωή*, ἡ ὁποία κατανοεῖται ὄχι μέ τήν ἔννοια κάποιας ἰσόρροπης καί ὁμοιοστατικῆς σχέσης συστατικῶν ἀλλά ὡς γεγονός ἀναφορᾶς καί σχέσης πρός τούς ἄλλους, γι' αὐτό καί κατά τόν Γρηγόριο τόν Θεολόγο ὁ ἄνθρωπος «*καί ᾖρηται, καί οὐ παύσεται*».

Αὐτή ἡ ἔννοια τῆς συνεχοῦς κινήσεως εἶναι στενά συνδεδεμένη, τόσο στή Θεολογία ὅσο καί στήν Ἰατρική, μέ τήν ἴδια τή διαιώνιση τῆς ζωῆς καί τήν αἰώνια προσπάθεια διασφάλισή της ὑπέρ τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἡ ὑγιής κατάστασή του. Εἶναι παραδεκτό ἄλλωστε ὅτι ἡ ὑγεία εἶναι ἡ στενή, ἡ ἰσορροπημένη καί ἡ ἀδιατάρακτη σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τό περιβάλλον του, μέσα ἀπό τήν ὁποία ὁρίζεται συγχρόνως καί τό περιεχόμενο τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης. Ἀντίθετα ὡς ἀσθένεια περιγράφεται ἡ ὁποιαδήποτε διατάραξη ἤ διαταραχή αὐτῆς τῆς σχέσης.

δ) Ἀνάλογη εἶναι καί ἡ θεώρηση τῆς *ζωῆς*, ἀπό τήν Ἰατρική Ἐπιστήμη καί τήν Θεολογία, ὄχι ὡς κάτι τό κεκτημένο καί ἀτομικό ἤ ὡς μία κατάσταση ἀπομονωμένης ἐπιβίωσης ἀλλά ὡς ὑπαρκτικό γεγονός σχέσης καί κοινωνίας, τόσο μέ τόν Θεό, ὡς «αἰώνια ζωή», ὅσο καί μέ τούς ἀνθρώπους, ὡς

διατήρηση τῆς ζωῆς, κυρίως μέσα ἀπό τήν ὁποιαδήποτε μεταμοσχευτική προσφορά ὀργάνων, στοιχείων καί ὑγρῶν τοῦ σώματός του. Εἶναι μία κίνηση πρός ζωή ἀπό τόν δότη πρός τόν λήπτη, ὥστε ὁ λήπτης «*ζωήν ἔχει και περισσόν ἔχει*». Γι' αὐτό ζωή πού δεν μοιράζεται εἶναι ζωή κλεμμένη, ἐπειδή «οὐκ ἔστιν ἄλλως σωθῆναι εἰ μή διά τοῦ πλησίον» (Μακάριος Αἰγύπτιος).

ε) Τέλος ἡ ἁλματώδης ἐπιστημονική πρόοδος τῆς βιοϊατρικῆς καί οἱ προκλήσεις της γιά τήν ἴδια τήν Θεολογία θέτει καί τήν ἑπομένη ἀρχή μέ τούς ἀντίστοιχους προβληματισμούς, ὄχι ἠθικούς ἀλλά ὀντολογικούς, ἀφοῦ καλούμεθα νά ἀπαντήσουμε πλέον ὄχι ἐάν ἔχουμε καλό ἤ κακό ἄνθρωπο ἀλλά τελικά ἄν ἔχουμε *ἄνθρωπο*, μέ τούς ὅρους καί τίς προϋποθέσεις πού ἔχουμε ἤδη περιγράψει.

Οἱ ἐπιστήμονες σήμερα κατάφεραν νά χαρτογραφήσουν τά περισσότερα ἀπό τά χρωματοσώματά μας, κάνοντας ἔτσι δυνατό τόν *«ἀναγνωστικό»* χειρισμό τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς. Μέσα ἀπό αὐτήν τήν χαρτογράφηση ἔχουν ἐπιτύχει νά ἐπιβεβαιώσουν σημαντικά τά χρονικά ὅρια τῆς ζωῆς, νά προσδιορίσουν τήν προοπτική τῆς ζωῆς ἀλλά καί νά ἐπιβεβαιώσουν τήν μοναδικότητα καί τό ἀνεπανάληπτο κάθε ἀνθρώπινου προσώπου, σέ σημεῖο μάλιστα νά ὁμιλοῦν πλέον μέ βεβαιότητα γιά τήν *μοναδικότητα τῆς γονιδιακῆς μας ταυτότητας* (πρβλ. Στυλιανός Ἀντωναράκης, Καθηγητής Γενετικῆς).

Πέραν τούτου, μέσα ἀπό τήν σχετικά σύγχρονη διαδικασία τῆς κλωνοποίησης, οἱ ἐπιστήμονες ἐπαναφέρουν καί τό σημαντικό ζήτημα τῆς ἑτερότητας τοῦ ἀνθρώπου ὡς ὑποκειμένου. Καί σέ αὐτό τό σημεῖο ὀφείλουμε νά ἐπισημάνουμε ὅτι γιά τήν Θεολογία ἕνα ταυτόσημο DNA (κλωνοποίηση) δέν ἀναιρεῖ τήν ἑτερότητα τοῦ ὑποκειμένου ἀνθρώπου, ἐπειδή ὁ ἄνθρωπος εἰκονίζεται ὄχι μόνο μέ τήν

βιολογική του σύσταση καί τά ἐξωτερικά χαρακτηριστικά του ἀλλά καί ἀπό τήν σχεσιακή του δυνατότητα, ἡ ὁποία κάθε στιγμή ἐπιβεβαιώνει τή μοναδικότητά καί τό ἀναντικατάστατο τοῦ προσώπου του.

Ἐπιπλέον, ἡ γονιδιακή χαρτογράφηση ἐπιβεβαίωσε καί τήν ὀντολογική σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τό περιβάλλον του, σχέση ἀλληλοπροσδιοριστική, σχέση συνεχής καί ἀδιάκοπη, διά τῆς ὁποίας κατανοεῖται ἡ ἰδιαιτερότητα τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς γιά κάθε ἄνθρωπο καί ἑρμηνεύεται ἡ ἐξελικτική καί ἀναπτυξιακή του διαφοροποίηση.

Ὅλα αὐτά, τά ὄντως θαυμαστά, δέν μποροῦμε πλέον νά τά παρατηροῦμε μέ ἀδιαφορία. Εἶναι θέματα πού ἀπαιτοῦν σοβαρό προβληματισμό, ἐξαιτίας τῶν συνεπειῶν τους. Καί καθώς εἶναι τόσο καινούργια, κάθε προβληματισμός χωρίς ὁριοθετήσεις ὁδηγεῖ ἀναγκαστικά σέ νέα περίπλοκα ζητήματα ὀντολογίας, ὅπως ἡ διάκριση γένους καί εἴδους γιά τόν ἴδιο τόν ἄνθρωπο ἤ ἡ ἀμφισβήτηση τῆς διάκρισης τῶν φύλων, μία -ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ- σύγχρονη ἔκφραση βλασφημίας κατά τοῦ Δημιουργοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ γιά τήν Θεολογία *«ἄρσεν καί θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς»*. (Γεν. 1, 27).

Ἀκόμη καί στό ἐπίπεδο τῆς *θεραπείας* δέν μπορεῖ νά ἀμφισβητήσει κάποιος τήν ὁριοθέτησή της, μέ βάση τήν ἀρχή ὅτι κάθε νοσογόνος κατάσταση δέν εἶναι δεδομένη εἴτε στό βιολογικό, εἴτε στό πνευματικό ἐπίπεδο. Τό σημεῖο ὅπου ἡ Ἰατρική καί ἡ Θεολογία διαφοροποιοῦνται εἶναι ἡ μεταβλητή ὡς πρός τήν τεχνική, τή μέθοδο καί τήν ἐφαρμογή της στήν ὑπηρεσία τοῦ κοινοῦ σκοποῦ, ὁ ὁποῖος παραμένει ἡ ἐπίτευξη τῆς θεραπείας καί ἡ ἀπάλειψη τῆς νοσογόνου αἰτίας. Εἶναι γνωστό, ὅτι σέ κάθε ἐφαρμοζόμενη θεραπευτική ἡ ἀρχή τῆς ἐξατομίκευσης τῆς θεραπείας θεωρεῖται δεδομένη, εἴτε στήν

Ἰατρική, ὡς ἐξειδικευμένη καί ἐξατομικευμένη θεραπευτική ἀγωγή, εἴτε μέσῳ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας/ἐξομολογήσεως στήν Ἐκκλησία μας, μέ την ἐξατομικευμένη θεραπευτική μέσω τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμίων (ἀρχή τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας, διάκρισης καί φιλανθρωπίας).

Κατακλείοντας, θά ἤθελα νά πῶ, ὅτι εἶναι μᾶλλον ἀφελής ἡ θεώρηση πώς τά προβλήματα αὐτά μποροῦμε νά τά προσεγγίσουμε ἀποκλειστικά καί μόνο ὡς θέματα ἐθνικῆς νομοθεσίας εἴτε ἠθικῆς ἀξιολόγησης, διότι δέν ἀφοροῦν τρόπους συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου ἀλλά ἀγγίζουν ὁρίζοντες ὀντολογίας καί ἐξυπηρετοῦν τό σκοπό αὐτῆς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καί ὕπαρξης.

Εἶναι, νομίζω, ἀπαραίτητο νά συνεχιστεῖ μία γόνιμη διαλεκτική, ὅπου οἱ ἀρνήσεις, οἱ συγκρούσεις, οἱ ἀντιπαλότητες καί οἱ ἰδεοληπτικές ἀγκυλώσεις τοῦ παρελθόντος δέν θά ἔχουν πλέον καμμία θέση. Ἡ διαλεκτική μεταξύ Ἰατρικῆς καί Θεολογίας δέν θά πρέπει νά ἀποβλέπει παρά μόνο στήν ὠφέλεια τοῦ ἀνθρώπου.

Βιβλιογραφία:

Ἰωάννου Ζηζιούλα (†), Μητροπολίτου Περγάμου, «*Νόσος καί θεραπεία στήν Ὀρθόδοξη Θεολογία*», ἐν Θεολογία καί Ψυχιατρική σέ διάλογο. Πρακτικά Ἡμερίδας, Ἀθήνα 1999, σελ. 133-156.

Χρυσοστόμου Παπαθανασίου, Μητροπολίτου Μάνης, *Σχέση Ἐκκλησίας καί Ἰατρικῆς Ἐπιστήμης*, Μάνη 2020.

Κωνσταντίνου Παπαπέτρου, *Εἶναι ἡ Θεολογία Ἐπιστήμη;*, Ἀθῆναι 1970.

Χρυσοστόμου Σαββάτου, Μητροπολίτου Μεσσηνίας, «*Τά ὅρια τῆς διαλεκτικῆς Ἐπιστήμης καί Θρησκείας*», ἐν τοῦ Ἰδίου, Ἐκκλησία καί Κοινωνία, ἐκδ. Ἱερᾶς Μητρόπολης Μεσσηνίας, Καλαμάτα 2017, σελ. 313-321.

Χρυσοστόμου Σαββάτου, Μητροπολίτου Μεσσηνίας, *Τό ἐρώτημα τί εἶναι ζωή καί τό δικαίωμα γιά ζωή. Θεολογική καί ἀνθρωπολογική προσέγγιση*, Ἀθήνα 2018.